

אשכול

העלון השבועי של תלמידי ישיבת "כרם ביבנה".

"לזכור עולם יהיה צדיק" לע"נ מנחם ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדניצט זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל (תהלים קי"ב, ו)
נלב"ע בז' באדר א' ה'תשנ"ה תנצבה

פרשת וישלח

י"ד בכסלו
ה'תשע"ב
גיליון מס' 198
(שנה שישית)
זמני השבת

פרקי אבות סימן לבנים

ר' מאיר ציינבוין

בשבוע שעבר קראנו על נבואתו של יעקב, בצורת "חלום", ומסביר המלבי"ם שנבואה זו היתה במדרגה נמוכה מצד ד' פחיתויות שהיו בהכנת הנביא לקבלת הנבואה, האחת מצד הכוונה לצאת מהארץ, שלושת החסרונות הנוספים מצד שהנביא צריך להיות "חכם גיבור ועשיר" (שבת דף צב ע"א). ליעקב חסרות תכונות אלו, גיבור- הוא עוצר לישון במקום שהשמש שוקעת משום שפחד להמשיך בדרכו, עשיר- הוא ישן על הקרקע ומשתמש באבן ככרית, חכם- "וישכב" ולא הכין עצמו בעיון ובעסק התורה.

בפרשתנו יעקב מתקן פחיתויות אלו בדרך שבן זומא מדריך אותנו (אבות פ"ד משנה א):
"בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר... איזהו גבור הכובש את יצרו... איזהו עשיר השמח בחלקו... איזהו מכובד המכבד את הבריות..."

אמנם כתנאי לקבלת נבואה צריך להיות "חכם גיבור ועשיר" כפשוטו, אבל מחובתינו ללמוד מדרכיהם של אבותינו, וכמו שהדריכנו חז"ל "מתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב" (אליהו רבה פרשה כג).

"איזהו חכם": "עם לבן גרתי" (לב, ה) ומסביר רש"י: "דבר אחר עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשו הרעים" ולכאורה אינו מובן, אם קיים תרי"ג מצוות ודאי שלא למד ממעשו הרעים? נבאר זאת ע"י דיוק בדברי המשנה "הלומד מכל אדם", כיצד לומדים מ"כל אדם" גם מרשע? כן, גם ללמוד איך לא להתנהג זה חלק מהנהגת החכם.

"איזהו גיבור", "איזהו מכובד": "ויגל את האבן מעל פי הבאר" (כט, י) וברש"י: "...להודיען שכוחו גדול", אם כוחו גדול מדוע יעקב לא יוצא להלחם בעשו?

לא מובנת התנהגותו של עשו, המלאכים (למ"ד אנשים שנשלחו- אין כ"כ קושיא, אך למ"ד מלאכים ממש- הקושי גדול) לא משפיעים עליו, והוא יוצא לקראת יעקב למלחמה ועימו ארבע מאות לוחמים- ואומרים חז"ל ראשי גייסות, כלומר עשו בא עם אלפי חיילים להלחם ביעקב. ואעפ"כ כשהוא רואה כמה רועי צאן שמדברים יפה, וקצת "בקשיש", ולאחר מכן את יעקב "מתחנף" כלפיו, מיד "וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צווארו וישקהו ויבכו" (לג, ד) - מה קרה לעשו?!

מסביר הרב חסמן (אור יהל, וישלח, גבורת הצדיקים וחולשת הרשעים) ע"פ המשנה "הקנאה והתאוה והתכבוד מוציאים את האדם מן העולם" (אבות פ"ד) לא רק מהעולם הבא, אלא גם מהעולם הזה, מי שהוא בעל תאוה, תאוותו מפילה אותו בעולם הזה, שהוא מקיים את תאוותו ומאבד עצמו לדעת.

וכך מתנהג עשו כשהוא מקבל את הכבוד שהוא כ"כ אוהב, הוא מתבלבל ולא יודע מה לעשות עד שהוא מחבק את מי שבא להרוג. ולמ"ד שלא נשקו בכל ליבו (עיי' רש"י על הפסוק, בטעם הנקודות על המילה "וישקהו"), הדברים מפליאים! אע"פ שהוא עדיין רוצה להרוג את יעקב התאוה לא נותנת לו והוא בעל כורחו מנשק ומחבק ליעקב! עד היכן מגיע כח התאוה! (ראה עוד בעניין זה באור יחזקאל, חלק ז'- דרכי העבודה, עמ' רכט-רלח).

ואילו יעקב מתגבר על עשו בכך שהוא מתגבר על יצרו, נותן כבוד למי שבא להורגו וע"י כך האויב מתהפך לאוהב בעל כורחו. בכך שיעקב קורא לעשו "אדוני" ולעצמו "עבד", העבד האמיתי הוא עשו - עבד לתאוותיו, ויעקב מתגבר על עצמו ומכניע לעשו. יוצא שה"מכבד"- יעקב- הוא המכובד, בכך שנצח, בגבורתו האמיתית, את בעל התאוה.

"איזהו עשיר": לאחר החיבוק ונשיקה עשו אומר "יש לי רב, אחי, יהי לך אשר לך" ויעקב משיב "קח נא את ברכתי... כי יש לי כל...". מה ההבדל בין "רב" ל"כל"? מסביר הרב וולבה מי שמסתפק בחלקו מה שיש לו זה הכל- הוא לא צריך יותר מכך. אבל מי שהוא בעל תאוה לא מספיק לו מה שיש לו, "יש לו מנה רוצה מאתיים", לכן אומר עשו "יש לי רב", אמנם יש לי הרבה אבל זה אף פעם לא מספיק לו.

א"כ מצאנו שיעקב בדרכו לא"י מתקן את החסרונות שהיו לו בצאתו ממנה, יהי רצון שיגיעו מעשינו למעשי אבותינו.

מקוון יוצא לאור ע"י ישיבת "כרם ביבנה" גיבוש, פיקוח ופארוג נגן אשכול אגבג: Eshckolot@Gmail.Com

מקוון מופיע באתר האינטרנט: www.KBY.org עורך מרדכי שחר

באתר אשכול על קצושי פאיון
עיצוב גרפי: מאיר און וארזכי שחר

שאלה: אדם העורך קניות ב'סופר-מרקט' נוטל מוצר מן המדף ומניחו בעגלת הקניות, האם כבר בשלב זה נחשב המוצר בבעלותו?
תשובה: על מנת להשיב על שאלה זו יש לברר האם נטילת המוצר מן המדף נחשבת 'קניין'.
 קניין מורכב משני חלקים:
 (א) 'מעשה קניין' – פעולה מעשית שהתורה וחז"ל הגדירו מראש כגון: הגבהה, משיכה וכד'.
 (ב) 'דעת' – רצון של המוכר למכור ושל הקונה לקנות.

החלק של 'מעשה הקניין' לא ידון במאמר זה ולצורך הדיון נצא מנקודת הנחה שנטילת מוצר ממדף החנות מהווה 'מעשה קניין' של 'הגבהה'. דיונו, אפוא, יעסוק בחלק ה'דעת' של הקניין.

'דעת' או 'גילוי דעת'

כפי שצינינו קניין תקני מצריך הן את רצון המוכר למכור והן את רצון הקונה לקנות. ה'מוכר' בנידון שלנו ודאי מעוניין למכור את מוצריו שהרי לשם כך נתנם על המדף מלכתחילה. ה'קונה' גם הוא, בנטלו את החפץ והנחתו בעגלת הקניות, רוצה לקנותו. נמצא שנטילת המוצר אמורה לכא' להיחשב כ'קניין' מאחר והיא כוללת הן 'מעשה קניין' והן 'דעת'!

לאור זאת נעייין בדברי הברייתא¹:

ת"ר: הלוקח ירק מן השוק ובירר והניח, אפילו כל היום כולו, לא קנה ולא נתחייב במעשר. גמר בלבו לקנותו - קנה ונתחייב במעשר

הברייתא עוסקת באדם העורך קניות בחנות ירקות. במסגרת בדיקת הסחורה נוטל הוא ירק ומניחו בצד למשמרת שמא לא ימצא יפה ממנו ואם אכן ימצא אחר יחליפנו. הברייתא קובעת שנטילה זו באופן סתמי אינה מהווה קניין וזאת משום שכל עוד עוסק הלקוח בבדיקת הסחורה עדיין לא החליט לקנות ירק זה שנטל. אכן, אחר שגמר בלבו לקנותו - קנאו.

דין זה עולה בקנה א' עם דברינו הנ"ל: מאחר ונעשה 'מעשה קניין' (הגבהה הירק) בתוספת רצון המוכר והקונה – מתבצע קניין. והנה, ברייתא זו שנראית לכא' מובנת וברורה מותקפת ע"י הגמרא:

אטו משום דגמר בלבו לקנות קנה ונתחייב במעשר?

הגמ' תמחה: וכי בזה שהקונה גמר בליבו לקנות קנה? ! ואנו תמהים על הגמ': מדוע לא? ! 'מעשה קניין' ישנו ו'דעת' ישנה ומה חסר? על כך נקבל מענה מתשובת הגמ':

אמר רב הושעיא: הכא בירא שמים עסקינן כגון רב ספרא דקיים בנפשיה 'ודובר אמת בלבבו'.

וביאר הרשב"א: "כיון דירא שמים הוא קנה לגמרי כאלו גמר בלבו **הוציא בשפתיו**". הדבר שהיה חסר לגמ' הוא – "הוצאה בשפתיו". כלומר, העובדה שהלקוח גמר בליבו לקנות אינה מספקת כל עוד לא הוציא זאת בשפתיו. ומדוע יש צורך להוציא בשפתיים?

נבין זאת לאור העמדת הגמ' ב'ירא שמים'. המיוחד בירא שמיים הוא מידת "דובר אמת בלבבו" דהיינו שלאחר שגמר בליבו דבר מה כגון לקנות מוצר זה שוב לא יחזור בו ויאמר "לא גמרתי בלבי", משא"כ באדם ממוצע שאע"פ שגמר בליבו לקנות עלול הוא לחזור בו ולומר "לא גמרתי בליבי". אכן, גם אדם שאינו ירא שמיים, אם הוציא הדברים בפיו ואמר "אני גומר בליבי לקנות" – לא יחזור בו אח"כ ויאמר "לא גמרתי בליבי" שהרי ימצא בדאי!

מכאן נובע הצורך "להוציא בשפתיו". כל עוד הלקוח רק גמר בליבו לקנות ולא גילה דעתו כלפי חוץ מרשה הוא לעצמו לחזור בו ולטעון שמעולם לא גמר בליבו לקנות אלא היה מצוי בתהליכי בדיקת הסחורה. עובדה זו, על פיה מרשה הוא לעצמו לחזור בו, גורמת לכך שגם גמירות הדעת שבליבו אינה סופית ומוחלטת ולכן לא קנה.

גמירות דעת חייבת להיות ניכרת כלפי חוץ!

זוהי מהות תמיחת הגמ': "אטו משום דגמר בליבו לקנות קנה?" הלא גמירות דעת צריכה להיות ניכרת כלפי חוץ! !

אכן, ירא שמיים (ה'דובר אמת בלבבו') אינו זקוק לבטא את גמירות דעתו כלפי חוץ שמאחר וגמר בליבו לקנות שוב לא יחזור בו ונמצא שגמירות ליבו סופית ומוחלטת!²
 לאור הנ"ל נבחן את הנידון שלנו:

האם לקוח הנוטל מוצר ממדף החנות דומה ללוקח הירקות שבגמ'? לכא' לא! לוקח הירקות נוטל ירק במסגרת בדיקת הסחורה כאשר בשלב מסויים גומר הוא בליבו לקנותו באופן שגמירות דעת זו אינה ניכרת כלפי חוץ משא"כ לקוח הנוטל מוצר ומניח בעגלה מגלה דעתו באופן הניכר ביותר שגמר בליבו לקנות!

לפי זה מסתבר לומר שנטילת המוצר נחשבת גילוי דעת לקנות שבהצטרף עם 'מעשה הקניין' (הגבהה) מהווים קניין מעליא!

החזרת המוצר

אמנם יש להוסיף ולברר נקודה נוספת:

ללא כל תלות בדיון הנ"ל ודאי שהלקוח רשאי להחזיר את המוצר אף לאחר שכבר הניחו בעגלתו.³ האם יש בעובדה זו כדי לפגום בגמירות הדעת לקניין?

לכא' לעיל למדנו שכן. ציינו שבלוקח ירקות ממוצע (שאינו יר"ש) גמירות דעת שבלב אינה נחשבת סופית מאחר ויודע שיוכל להחזיר את הירק ע"י כך שיטען שלא באמת גמר בליבו לקנות. נמצא שיכולת החזרת המוצר גורמת לחוסר גמירות דעת מלאה. א"כ גם הלקוח בסופר אינו גומר דעתו לגמרי מאחר ויודע שיכול להחזיר המוצר!

אולם נראה שאין זה נכון ויש לחלק באופן החזרת המוצר. יכולת החזרת המוצר של לוקח הירקות הנ"ל מבוססת על כך שיחזור בו ע"י הטענה "לא גמרתי בלבי לקנות" – ומאחר ומרשה הוא לעצמו לומר כך גורם הוא לכך שבאמת לא גמר בליבו באופן סופי. בנידון שלנו, לעומת זאת, יכולת החזרת המוצר אינה מבוססת על הטענה הנ"ל אלא על הסכמת החנות לקבל את המוצר בחזרה (אפילו שהלקוח כבר קנה). עובדה זו אינה גורמת לכך שאין לו גמירות דעת לקנות. וראיה לדבר מכך שמרבית החנויות מסכימות לקבל מוצרים בחזרה אף לאחר שכבר הביאום הלקוחות לביתם – וכי נאמר שעובדה זו גורמת לכך שהלקוחות לא גמרו בדעתן לקנות? ! ודאי שלא!

ואם יטען הטוען שסתם דעתו של לקוח שלא לקנות מוצר באופן סופי עד הגיעו למוכר/לקופה אף אנו נאמר לו שמהגמ' מוכח לא כך שהרי אם כך מדוע ירא שמיים קנה? אמנם דובר אמת בלבבו הוא ואינו חוזר ממה שכבר גמר בליבו אך לדברי הטוען אין כלל גמירות דעת לקנות עד ההגעה למוכר – ובמה שונה ירא שמים מכל אדם בענין זה?
 על כרחך סברא זו אינה נכונה היא. ובאמת אין כלל הגיון בטענה הנ"ל – שמאחר וגילה הלקוח דעתו לקנות את המוצר מדוע שירצה להשהות מעתה את קניינו? ! הלא להחזיר את המוצר רשאי הוא בכל מקרה!

לסיכום:

אדם הנוטל מוצר ממדף ה'סופר-מרקט' ומניחו בעגלתו מגלה בכך שדעתו לקנותו ובהצטרף עם 'מעשה קניין' (הגבהה) קונה הוא את המוצר ומעתה נחשב הוא בבעלותו!
 משמעות אפשרית למסקנה זו היא שמי שיטול מוצר מעגלה של אדם אחר – גנב הוא! כמו כן, אם מדובר בחנות שאינה מקפידה על מעשרות – מי שנטל ירקות והניח בעגלתו – התחייב מעתה לעשרם (אפ' שאינו ירא שמיים).

² יש לציין שפירשנו את הגמ' כפי רוב הראשונים לפיהם ירא שמיים קנה הירק לגמרי. אולם, דעת המאירי (וכך משמע גם בטור) שגם ירא שמיים אינו קונה את הירק בדיני אדם אלא שכוונת הברייתא לומר שממדת חסידות ראוי שלא לחזור בו וכן לעשרו.

³ אפ' אם נאמר כפי מסקנתנו שהלקוח קנה את המוצר בניחו בעגלה – מ"מ החנות מסכימה "לקנותו" בחזרה.

⁴ שכבר ביארנו שבנטלו את המוצר לעגלת הקניות מגלה הוא באופן ניכר את דעתו לקנות (כהוצאה בשפתיו) ושוב לא ירשה לעצמו לטעון "לא גמרתי בלבי לקנות".

¹ בבא בתרא פח.

אלא, יעקב באמת יכול היה להילחם בעשו, אבל את הזכויות שלו שמר לדורות הבאים אחריו. לנו. לדורות של מרחק עצום מענקי הרוח שהם האבות, שלא כל כך יוכלו לומר ללא פחד כדברי רש"י: "ותר"ג מצוות שמרתי".

ועוד תירוץ לשאלה זו, נותן "בעל-הטורים" בעומדו עליה בתחילת הפרשה:

שהרי כתוב-"עם לבן גרתי ואחר עד עתה". ומפרש רש"י: "עם לבן גרתי"-ותר"ג מצוות שמרתי. שאם תשאל: אם באמת תרי"ג מצוות שמרת, מדוע מפחד אתה מעשו? יבוא המשך הפסוק עצמו ויתרץ הקושיה: "ואחר עד עתה". ז"א: צריך יעקב להתאחר עד עתה".

ע- שבועים שנות גלות בבל.

ת- ארבע מאות שנים של גלות מצרים.

ה- חמשת אלפים שנים של גלות אדום.

וכשיגיע האלף השישי, "ועלו מושיעים מהר ציון, לשפוט את הר עשור". ורק אז יגיע זמנו של יעקב להלחם בעשו.

יש להוסיף על דברי בעל הטורים שביממות המשיח גם "ויהי לי שור

וחמור"-יהיו לי שני משיחים: אחד משיח בן יוסף ואחד משיח בן דוד.

"שור" הכוונה למשיח בן יוסף, שהרי על יוסף נאמר: "בכור שורו הדר לו" שזה רמז לשור. "חמור" זה רמז למשיח בן דוד, שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור".

ואלו היו דבריו של יעקב לעשו: "ואחר עד עתה, ויהי לי שור וחמור"

שאני לא נלחם בך עכשיו אלא אני מתאחר ליום שיבוא השור והחמור

שהם משיח בן יוסף ומשיח בן דוד והם ילחמו בך.

"וירא יעקב מאד ויצר לו...ויאמר יעקב אלוקי אבי אברהם...הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותך פן יבוא והיכני אם על בני"

כששומע יעקב אבינו שעשיו בא וארבע מאות איש עימו, מפחד הוא "פן יבוא והיכני אם על בני".

וקשה: לכאורה, ממה יעקב אבינו פחד? הרי יש לו "סייעתא דשמיא" מיוחדת ויוכל לנצחו בקלות. והלוא ק"ו: אם צאצאיו, מתתיהו וחמשת בניו, שהיו מעטים וחלשים נגד רבים וחזקים ובכל זאת ניצחו-וזאת משום ששרתה עליהם השגחה פרטית, שמי שהולך עם הקדוש ברוך הוא הניצחון שלו מובטח. אז יעקב אבינו, שיכויות מרובות יש לו-על אחת כמה וכמה שאין לו ממה לחשוש מעשו הרשע!

ואף מהבחינה הגשמית לא היה לו לפחד, דאיתא במדרש דשש מאות אלף כלבים שמרו על צאנו של יעקב אבינו. ואם לשמירה היה לו כמות כזאת- על אחת כמה וכמה הצאן עצמו. והרי כתוב: "ויקחם ויעבירם את הנחל, ויעבר את אשר לו" ופירש"י: "את אשר לו"-הבהמות והמטלטלין. עשה עצמו כגשר-נוטל מכאן ומניח כאן. ובאופן זה העביר את כל בהמותיו לאלפיהם. ואם כה גדול היה כוחו-במה היה לו להתירא מעשו?

ועוד, שהרי אף ילדיו היו עמו למלחמה זו. ואם תקשה מדבריו עצמו: "אדוני יודע כי הילדים רכים"-לית לן ביה, שהרי ביניהם היו שמעון ולוי שהרגו עיר שלמה, ומוכח דרק לאישתמוטי אמר זאת לעשו.

א"כ, נחזור לשאלתנו: בין מהבחינה הרוחנית-דסייעתא דשמיא אית ליה, ובין מהבחינה הגשמית: דחזק הוא ומוכן למלחמה ביחד עם בניו-לא היה ליעקב לפחד מעשו, ומדוע פחד?

וגם אם נקבל פחדו מסיבות חיצוניות, הרי ס"ס יש לו להילחם ללא פחד-דמקדש שם שמיים הוא!

עוד גדר בדין "תורה מגנא ומצלא" הוא, שרק תורה כזו שאדם לומד לשמה נחשבת.

אם יהיה אדם שילמד כל חייו תורה ולא יתבטל אפילו לרגע, אך החסרון היחיד בלימודו יהיה שלא למד לשמה אלא לשם פרנסה או תואר-אז התורה לא תגן עליו. וכך מופיע בריטב"א (כתובות, ע"ז ע"ב):

"...דאורייתא אפילו בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא לעוסקין בה לשמה".

וכך גם משמע מדברי ה"אור-החיים" על פרשת ויקרא (כ"ו, ג'). דבסוטה (דף כ"א ע"א) איתא קושיה: למה לא עלתה זכות לימוד התורה לדואג ואחיתופל להצילם מיצר הרע? ועיי"ש לתירוץ הגמרא. מוסיף ה"אור-החיים" תירוץ משלו, ומוכח שסבר כיסוד לעיל: התורה שהם למדו הייתה לא לשמה, ולכן לא הגנה עליהם.

נפקא מינה (שהוא דבר פלא) שמביאו ה"משפטי-עוזיאל" בכרך ב' יורה דעה סימן ט"ל בשם ה"חוקי-חיים" שתלמיד חכם פטור מנתינת צדקה, שכן הואיל וחלק מעניין נתינת צדקה הוא בשביל נטירותא ורבנן לא צריכי נטירותא-לכן פטורים. אך ה"משפטי-עוזיאל" עצמו תמה: איך הגיוני שמטעם שהתורה מגנא אדם יהיה פטור ממצווה דאורייתא?

ונראה שאפשר לומר שאולי זו גם דעת רש"י, שכן בתחילת מסכת ברכות הגמרא אומרת שת"ח פטור מקריאת שמע שעל המיטה, ורבינו יונה מסביר שהסיבה היא בגלל שהתורה משמרתו, ואילו רש"י אומר שעיקר מצוות קריאת שמע היא קריאת שמע שאדם אומר על מיטתו מפני שהיא אחרי צאת הכוכבים. אם כן יוצא שתלמידי חכמים פטורים מעיקר מצוות קריאת שמע שהיא כמובן מצווה דאורייתא. ואכן התוספות מקשים כן על רש"י.

לכאורה משפט זה נראה כאילו נלקח מספר מחשבה בלי שום נפקא מינא ל"מיעשה". אולם יש למשפט זה הרבה מאד נפקא מינות.

ביטוי זה, מקורו בגמרא במסכת סוטה דף כ"א. הגמרא דנה על המשנה בדף כ', שמחדשת שזכות לימוד התורה של האישה הסוטה הייתה דוחה את עונש המים המאררים בשנה, שנתיים ואפילו שלוש. הגמרא מנסה לברר מתי תורה ומצוות מגנים מפני ייסורין וחטאים. למסקנה אומר רבא:

● **מצווה:** בין בזמן שעוסקים בה, בין בזמן שלא עוסקים בה-מגנה מייסורין ומצילה מחטאים.

● **תורה:** בעידנא דעסיק בה-לא יקבל ייסורין ולא יחטא. אבל אם לא עסיק בה-היא מגנה מפני ייסורין, אך לא מצילה מחטאים.

אך על ההגדרה לעיל, קשה מן הגמרא בברכות דף ה' ע"א: "אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו - יפשפש במעשיו, שנאמר: 'נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' (איכה ג', מ'). פשפש ולא מצא [ומפרש"י: "לא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוין יסורין הללו לבא"] - יתלה בבטול תורה, שנאמר: 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו' (תהילים צ"ד)".

לכאורה הכוונה ב"ביטול-תורה" אינה שאף פעם לא למד, שהרי א"כ-לא היה הוא עובר את השלב הראשוני של "יפשפש במעשיו". אלא נראה לומר, שכוונת הביטוי "ביטול-תורה" הוא לפרקים: פעמים שבהם הוא התבטל ולא למד בלי סיבה.

עתה, קשה על מה שרבא בעצמו אמר בסוטה: אם לימוד תורה אכן מועיל לאחר עצם שעת הלימוד, איך יכול להיות שייסורין מגיעים לאדם כאשר הוא מתבטל מלימוד התורה?

והנראה לומר הוא שישנן שלוש דרגות בהגנה המגיעה מתלמוד תורה:

- הגנה בזמן הלימוד עצמו, "עסיק בה".
 - בזמן עשיית דברים הכרחיים, כמו: שינה, אכילה וכו'-שגם שם התורה מגנה עליו. "לא עסיק בה".
 - בזמן שהאדם המתבטל ולא לומד ללא סיבה, למרות שבעבר כן למד. במצב כזה, התורה שלמד לא תגן עליו מפני שעוון ביטול תורה בעצם ביטל את ההגנה.
- עתה, מובן למה רבא אמר שאם באים על האדם ייסורין יתלה בעוון ביטול תורה-כי על זה התורה שלמד לא תגן עליו.

מזל טוב!

למרן רה"י שליט"א, להולדת הנכדה.
לאביתר רביב (ה'), לנישואיו.

ואמרו חז"ל שמזמן שחרב הבית יש מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמיים. שנאמר³: "וְאַתָּה קַח לָךְ מַחְבַּת פְּרָזֶל וְנִתְּתָהּ אֹתָהּ קִיר פְּרָזֶל בֵּינְךָ וּבֵין הָעֵיר". ופירש הרב ב"עין-איה", שהמחבת הוא סמל המותרות, שהרי ניתן לבשל בשר במים או לצלות באש-אך הטעים ביותר הוא הטיגון בשמן, והוא המחיצה שבין ישראל ורובש"ע. וכמ"ש הקוצקאי-אנוכי עומד ביניכם ובין ד' אלוקים-- שהאנוכיות היא המהווה את המחיצה. וכ"כ הנצי"ב על אהבת הממון שהייתה בבית-שני, "ועדיין הוא מרקד בינינו".

אבל יעקב הסתפק במועט וביקש שיתנו לו "לחם לאכול ובגד ללבוש", ואינו צריך ליותר מזה, וע"כ אמר: "יש לי כל". אלא שלכאורה יש ע"ז סתירה בפרשה, שעה"פ "ויותר יעקב לבדו" אמרו חז"ל שנשתייר על פכין קטנים, ומכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכ"כ למה? לפי שאין פושטים ידיהם בגזל. ואיך יעקב מסכן עצמו בעד פכין קטנים?

עה"פ "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" אמרו חז"ל שיש שחביב עליהם ממונם מגופם, וע"ז נאמר: "בכל מאודך", ויש שגופם חביב ממונם וע"ז נאמר: "בכל נפשך". ואיך יתכן שממונו חביב מגופו-והא אם ימות לא יהיה לו גם הממון!

ופי' הגר"א, שאין הכוונה שימסור נפשו על ממונו, אלא שמוכן לסבול ייסורים כדי להציל ממונו. וע"ד זה הכוונה גם כאן, שצדיקים חביב ממונם יותר מגופם, היינו שמוכנים לסבול ייסורים להצלת הממון.

והנה אמרו חז"ל⁴ שאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו כמלא נימא. שאמרו⁵ שבת קול אומרת בת פלוני לפלוני, שדה פלונית לפלוני- ואין אדם נוגע בשל חבירו ואפי' כמלא נימא, הכל מושגח מן השמים. ויודעים הצדיקים שמה שנפל לחלקם, הכל בהשגחה אלקית וזימנו להם מן השמים לתועלתם הרוחנית. וזה שאין פושטין ידיהם בגזל, שהרבה יש להם ממון בידיהם שאינם נזהרים מגזל, אך לצדיקים בא הכל בהשגחה, ואינם פושטים ידיהם מחוץ לגופם ואינם נוגעים במה שיש לחבריהם, ורק במה שמוכן להם, וע"כ חביב עליהם ממונם, שודאי בא להם לצורך תועלתם.

ועיקר הדברים בכתבי האר"י, שכתב שיעקב חזר על פכין קטנים, כי כל מה שנשפע להם מלמעלה אין ראוי לזלזל בו, וצריך לחזר אחריה.

וז"ש על "ויאבק איש עימך" - מלמד שהעלו אבק עד כסא הכבוד. ששרו של עשוי טען, שא"א שההשגחה מכסא הכבוד יורדת לפרטים כ"כ קטנים הנראים כאבק, ואילו יעקב סבר שאפילו "כמלא נימא" שייך להשגחה האלקית.

וכ"כ הגר"א שמזכירים בברכת אשר יצר - גלוי וידוע לפני כסא כבודך, שבשעת עשיית הצרכים מזכירים כסא הכבוד, שההשגחה האלקית אינה פוסחת אפילו על הדברים השפלים ביותר. ולכן חזר יעקב על פכים קטנים, שחביב ממונם של צדיקים מגופם, ויקר בעיניהם גם הדברים הקטנים הנראים כאבק, שאף הם שייכים לכסא הכבוד.

השו"ע מתחיל ב"שויתי ה' לנגדי תמיד", ומסיים ב"וטוב לב משתה תמיד" (סוף או"ח), שמי שמכיר בשויתי ושהכל מה', שמח תמיד בחלקו כמ"ש יעקב "כי חנני אלקים וכי יש לי כל", שאם מבינים שהכל חנינה מה' ולא בכוחי ועוצם ידי, הרי הוא תמיד שמח בחלקו.

"ויאמר עשו יש לי רב", "ויאמר יעקב ... כי חנני אלוקים וכי יש לי כל". רש"י פירש שבניגוד ליעקב, אמר עשו בדרך גאווה שיש לו רב-הרבה יותר מכדי צרכו.

אך ה"כלי-יקר" ועוד פירשו בכיוון הפוך, שיעקב מסתפק במועט ויש לו הכל, אך עשו אמר "יש לי רב", לפי שהרשעים, אף שיש להם כל כסף וזהב שבעולם-מ"מ נראה להם שעדיין חסרים הם. אמנם יש להם רב, אבל לא הכל, שמי שיש לו מנה-רוצה מאתיים. ואילו הצדיקים, אפילו כשיש להם מעט, הם שמחים בחלקם ונדמה להם שיש להם הכל.

וכן כתב הגר"א על הפסוק במשלי¹ "כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד", שהעני תמיד חי בתחושה של חיסרון, ואין אדם מת וחצי תאוותו בידו, וע"כ ימיו תמיד רעים. ואילו זה ששמח בחלקו ומסתפק במועט, הוא כמי שיש לו משתה תמיד בביתו ולא חסר לו דבר.

וכן פירש המהר"ל שעני נקרא "אביון", מפני שהוא תמיד חסר ותאב לעוד. וכן גם פירש שהממון נקרא "כסף", כי האדם תמיד נכסף אליו ולא ישבע ממנו.

וע"ז נאמר²: "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר", שהצדיק שבע ממה שיש לו, אך בטן הרשעים תמיד תחסר להם.

והגר"א פירש באופן אחר, אך באותו עניין, שהצדיק אינו חוסך למחר, כי די לו במה שיש לו, וע"כ לא ירעיב נפשו. משא"כ הרשעים, שמאהבת הממון מתייראים שמה לא יהיה להם למחר וע"כ חוסכים מפיתם, וממילא בטנם חסרה-שאינם אוכלים לשובע. ויש שפירשו ש"בטן רשעים תחסר" היינו שחסר להם בטן נוספת לאכול ארוחות נוספות, כפי שידוע שהרומאים היו מקיאים אחר סעודתם כדי להנות מסעודה נוספת.

וזהו שנאמר על הצדיקים: "ודורשי ד' לא יחסרו כל טוב", היינו שאינם מייחסים חשיבות לממון, וע"כ כל מה שנראה טוב בעיני בני אדם, כלל לא חסר להם, וז"ש יעקב "יש לי כל", וידוע הסיפור שר' שמעלקא שאל את רבו המגיד ממזריץ', איך אפשר לקיים דברי חז"ל שחייב לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה. ושלחו לתלמידו ר' זושא, ור' זושא התפלא למה שלחו אליו, ואמר ששאלה כזאת יש לשאול לאדם שעבר עליו דבר רע, אך הוא לא עבר עליו כל דבר רע מימיו...

וזהו שורש הרע בימינו, כמו שאמרו חז"ל, שבית שני חרב "על שאהבו את הממון ושנאו איש את רעהו". כי אהבת הממון הופכת את האדם לאנוכי, שאיננו רואה מחוץ לד"א, ובודאי שאינו רואה מצוקת חבירו, ואדרבא, חבירו מפריע לו. וע"ז דרשו במכת חושך- "ולא ראו איש את אחיו", ומדוע לא? לפי שנאמר שם: "וימש חושך", ואמרו חז"ל, וכמה עוביו? כדינר זהב. שהזהב גורם שלא יראו איש את אחיו.

בגמרא שאלו מה דכתיב "ופניהם איש אל אחיו", הא כתיב "ופניהם אל הבית". ותירצו: הא בעושינ רצונו של מקום והא באין עושינ רצונו של מקום. ובפשטות זה סימן בעלמא-אם פניהם איש אל אחיו, סימן הוא שעושינ רצונו של מקום. אך יש שדרשו שאם פניהם איש אל אחיו- בזה עושינ רצונו, ואם פניהם אל הבית-זהו שאין עושינ רצונו, משום שכל אחד דואג רק לביתו שלו.

¹ ט"ו, ט"ו.
² משלי י"ג, כ"ה.

³ יחזקאל ד', ג'.
⁴ יומא, דף ל"ח ע"ב.
⁵ מועד קטן, דף י"ח ע"ב.

לע"נ
סבי הרב הגאון ר' מרדכי חיים ב"ר יוסף סוקולובר זצ"ל
מתלמידיו המובהקים של בעל ה"אבני-נזר" מסוכצ'וב
היה רב בשנדובה (ליד לומזה) ואחר כך בחורז'יל (פולין)
נפטר ביום ט"ו כסלו תרצ"ו
לפני כשלושה חודשים זכינו הנכדים להעמיד מצבה על קברו
ת.נ.צ.ב.ה.